

DAN JONES & MARINA AMARAL

DE TIJD IN KLEUR

BEELDEN UIT
DE WERELDGESCHIEDENIS
1850-1960

De jaren

1900

Nieuw imperialisme

'De dood is niets,
net als het leven, trouwens.
Sterven, slapen, in het niets verdwijnen.
Wat maakt het uit?
Alles is een illusie.'

Mata Hari's laatste woorden,
15 oktober 1917

De mooiste en beroemdste vrouwen ter wereld hadden voor Walery's camera gestaan. Maar niet veel hadden zo'n indruk op het beeld – of op de wereld – achtergelaten als Mata Hari. De erotische danseres, circusartiest, minnares en courtesane heette eigenlijk Margaretha Geertruida Zelle. Haar artiestennaam paste bij het om haar heen hangende aura van verfiynd mysterie en seksuele beschikbaarheid, die haar tot een ster van de Parijse podia maakte en haar ten slotte tot op de binnenplaats van een kasteel in Vincennes bracht, waar twaalf Franse infanteristen een geweesalvo op haar af vuurden en een officier het werk afmaakte door een kogel door het hoofd te jagen.

De op 7 augustus 1876 in Leeuwarden geboren Zelle was 29 of 30 toen ze in 1906 haar opwachting maakte in Walery's studio aan de Rue de Londres in Parijs. Net als Mata Hari was Walery een pseudoniem: het alias van Stanislav Julian Ignacy, graaf Ostroróg, die zijn titel, naam en talent voor het maken van portretten had geërfd van zijn Litouwse vader, en die mensen van allerlei slag had gefotografeerd, van de Perzische sjah tot Franse prostituees.

Elk van hen had een eigen verhaal. Dat van Mata Hari was misschien wel het meest dramatisch. Zo vroeg in haar leven had ze al haar moeder verloren, was ze begonnen én gestopt met een loopbaan als lerares en getrouwd met de syfilitische, gewelddadige en alcoholische Nederlandse soldaat Rudolf MacLeod. Van hem had ze twee kinderen gekregen, waarvan er een was overleden. Vervolgens had ze MacLeod ook weer verlaten. Nu ging er een opwindende nieuwe fase in haar leven van start, waarbij ze in de modieuze, smachtende oriëntalistische stijl prikkelende dansen uitvoerde voor de Parijse *sophistiqués*.

Ze wendde voor een hindoeprinses te zijn die van jongs af aan was onderwezen in de danskunst. In werkelijkheid was ze een luxe stripper, maar haar act was goed. Met haar namaak-Indonesische naam (die 'zon' of letterlijk 'oog van de dag' betekent) en haar vele optredens in niets anders dan doorschijnende doeken en een hoofd bekleed met sieraden trok ze de aandacht van veel rijke mannen. Vroeg in haar carrière bevond zich onder hen Emile Etienne Guimet, in wiens museum ze optrad; later waren het politici en legerofficieren in heel Europa, die soms haar show bewonderden en soms in haar een femme fatale zagen die kon worden

1900

Koning Umberto van Italië wordt vermoord door een anarchist

Horatio Kitchener wordt benoemd tot commandant van de Britse troepen in de Afrikaanse Boerenoorlog

De kanonnerboot Gelderland haalt president Paul Kruger van Zuid-Afrika naar het anti-Britse Nederland

1901

President McKinley van de Verenigde Staten wordt dodelijk getroffen bij een aanslag als hij een tentoonstelling in Buffalo bezoekt

Scheikundige Henry van 't Hoff, een van de grondleggers van de stereochemie en de fysische chemie, wint als eerste Nederlander de Nobelprijs

De Nederlandse leerplichtwet treedt in werking, die kinderen van 6 tot 12 jaar verplicht tot het volgen van onderwijs

1902

De Tweede Boerenoorlog eindigt als in Transvaal de Vrede van Vereeniging wordt getekend

Het voorstel tot invoering van algemeen kiesrecht in België van de socialist Emile Vandervelde wordt in Brussel afgewezen. Er vallen doden bij een massaal arbeidersprotest in Leuven

1903

De gebroeders Wright laten hun Wright Flyer, het eerste vliegtuig, opstijgen van het strand van Kitty Hawk in North Carolina

Marconi legt een verbinding tussen Europa en Amerika aan en het eerste telegram wordt verstuurd door president Theodore Roosevelt aan de Britse koning Edward VII. Deze antwoordt enkele uren later

1904

De eerste moderne oorlog in de twintigste eeuw breekt uit als Japan en Rusland botsen in hun streven macht uit te oefenen in China en Korea

De langste spoorweg ter wereld, de Trans-Siberische spoorlijn die Moskou verbindt met Vladivostok, gaat officieel in gebruik

ingezet om de machtigen der aarde te verleiden en te bespioneren.

De Walery-foto toont Mata Hari op haar betoverendst en verleidelijkst. Op dat moment had ze nog slechts elf jaar te leven. Toen de opwinding en glamour van het Belle Epoque tegen het eind van het decennium verbleekten, daalde ook Mata Hari's ster. Ten slotte zou zij, net als zovelen van haar generatie, ten prooi vallen aan het wapengekletter van de Eerste Wereldoorlog: na een lange reeks compromitterende affaires met militaire officieren van verscheidene nationaliteiten werd Mata Hari in 1917 in Parijs gearresteerd en ervan beschuldigd een verrader te zijn die haar seksuele verleidingskunsten had ingezet om voor Duitsland de Fransen te bespioneren. Ze werd op basis van dun bewijs veroordeeld en op 15 oktober geëxecuteerd.

Het bijzondere verhaal van Mata Hari – exotisch, gevaarlijk en voorbestemd om verkeerd af te lopen – bergt veel van de sfeer van de jaren 1900 in zich. De oude wereld week, maar waarvoor wist niemand. Oude rijken werden op de proef gesteld door verzet in het binnenland en opstanden in hun koloniën. Op het terrein van de wetenschap en technologie werden onvoorstelbare

prestaties geleverd: vliegtuigen, spoorwegen en kanalen doorkruisten hele continenten, Newtons natuurwetten werden fundamenteel herschikt. De nieuwe technologie leidde echter ook veelvuldig tot nieuwe gevaren, hetzij door oorlogen te veroorzaken, hetzij door verleidelijk efficiënte manieren te bieden om die oorlogen te voeren. De mens snelde de toekomst tegemoet, maar des te beter men keek naar wat komen ging, des te onprettiger de aanblik was.

1905

Russische cavaleristen hakken in op een vreedzame betoging in St. Petersburg. Op deze Bloedige Zondag laten honderden, misschien wel duizenden het leven

Albert Einstein publiceert zijn relativiteitstheorie. Het is zijn derde publicatie in wat wel Einsteins wonderjaar wordt genoemd

1906

Een zware aardbeving in San Francisco wordt gevolgd door een enorme brand, die beide veel schade en duizenden slachtoffers maken. Enkele maanden later vallen er 20.000 doden door een aardbeving in Valparaiso (Chili)

Bij de nadering van het Koninklijk Nederlandsch Indisch Leger (KNIL) onder generaal Rost van Tonningen plegen de vorsten van Bali met hun gevolg *perang poepoetan* (collectieve zelfmoord)

1907

Japan dwingt Korea met instemming van de Verenigde Staten in een Japans protectoraat en zal drie jaar later Korea zo goed als annexeren

Koning Leopold II doet afstand als soeverein van Congo en schenkt het land aan de Belgische staat

Koninklijke Shell ontstaat uit een fusie tussen de Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij en het Britse Shell

1908

In China sterft keizer Guangxu en een dag later overlijdt de machtige keizerin-weduwe Cixi. Het keizerschap gaat over op een kleuter: Puyi. Hij wordt de laatste keizer van de Qing-dynastie

In Brussel wordt RSC Anderlecht opgericht, in Rotterdam ziet Feyenoord als 'Wilhelmina' het levenslicht

1909

Geronimo, het opperhoofd der Apachen, sterft

Koning Leopold II overlijdt na 44 jaar koningschap en wordt opgevolgd door prins Albert I

August Beernaert krijgt de Nobelprijs voor de vrede vanwege zijn strijd tegen de slavernij. Hij is één van de vier Belgen in de 20ste eeuw die deze prijs in ontvangst mag nemen

‘We moeten onthouden dat we belang hebben bij harmonie, niet bij conflict; en dat onze grootsheid spreekt uit onze overwinningen tijdens de vrede, en niet in die van de oorlog.’

William McKinley, toespraak bij de Pan-American Exposition, 5 september 1901

William McKinley

Groot-Brittannië was niet het enige land dat in 1901 een staatshoofd ten grave droeg. Op 6 september was William McKinley, de 25ste Amerikaanse president, aanwezig bij de Pan-American Exposition in Buffalo, New York, toen hij, slechts enkele uren nadat deze foto is genomen (door de bekende Washingtonse fotograaf Frances Benjamin Johnston), tweemaal van dichtbij in zijn buik werd geschoten. De schutter was de Pools-Amerikaanse anarchist Leon Czolgosz, die sinds hij had gehoord over de moord op de Italiaanse koning Umberto I, in het voorafgaande jaar, geobsedeerd was geweest door het idee de president te doden.

Na te hebben gewacht in de rij steunbetuigers, schoot Czolgosz van dichtbij met een onder een zakdoek verborgen pistool op McKinley. De president werd in allerijl naar het ziekenhuis gebracht, maar stierf acht dagen later door bloedvergiftiging. Hij werd opgevolgd door vicepresident Theodore Roosevelt, en Czolgosz belandde op de elektrische stoel. De executie in de Auburn Correctional Facility in New York, op 29 oktober, werd razendsnel nagespeeld in een door Thomas Edisons studio geproduceerde stomme film en draaide diezelfde week in de filmtheaters.

McKinleys republikeinse presidentschap was er een van stille veranderingen: economische groei ging vergezeld van een succesvolle beëindiging van de Spaans-Amerikaanse Oorlog en de inlijving van Hawaï. McKinley was de laatste president die nog in de Burgeroorlog had gediend, en de derde (na Abraham Lincoln en Andrew Garfield) binnen 36 jaar die werd doodgeschoten. Zijn ambtsperiode markeerde de start van een nieuwe fase in de Amerikaanse politiek, die nu wel de ‘Progressive Era’ wordt genoemd.

De gebroeders Wright

Kill Devil Hills, nabij Kitty Hawk, was waar de mens voor het eerst vloog. Of om precies te zijn, in deze winderige duinen in North Carolina maakten de Amerikaanse broers Orville en Wilbur Wright zo'n 700 zweefvluchten (waarvan er één hier te zien is) voordat ze op 17 december 1903 de eerste succesvolle vlucht maakten met een aangedreven machine die zwaarder was dan de lucht.

Ze noemden hem de Wright Flyer: een tweedekker van sparrenhout waarin de piloot met zijn gezicht naar voren lag. Hij was skeletachtig, lastig te besturen en ging al na vier vluchten door toedoen van een stevige windvlaag onherstelbaar kapot. Maar hij vloog.

Na hun gedenkwaardige eerste vlucht wilden de gebroeders Wright hun vliegmachines verbeteren; in 1908 hadden ze een Flyer die meer dan een uur in de lucht kon blijven. De Wrights werden beroemd door vliegdemostraties in Europa en de VS. Ze openden hun vlietschool op Huffman Prairie in Ohio en verkochten fabrieksversies van de Flyer aan klanten zoals het Amerikaanse leger.

Eind jaren 1910 kregen ze concurrentie, en de broers raakten verstrikt in juridische oorlogen om patenten veilig te stellen en hun ontwerpen te beschermen. In 1912 overleed Wilbur Wright op jonge leeftijd aan tyfus; Orville verkocht het familiebedrijf maar bleef zich tot aan zijn eigen dood in 1948 bezighouden met aeronautica. Tegen die tijd hadden vliegtuigen al oceanen overgestoken, de geluidsbarrière doorbroken en atoombommen afgeworpen die in één klap tienduizenden mensen doodden.

'Sinds enige jaren geloof ik stellig dat de mens in staat zal zijn te vliegen. Ik heb het gevoel dat dit me binnenkort een serieuze som geld en misschien wel mijn leven zal kosten.'

Wilbur Wright in een brief aan zakenman
Octave Chanute, mei 1900

‘Er zouden wetten opgesteld moeten worden om alle immigranten weg te houden die niet laten zien dat ze het juiste in zich hebben.’

De Amerikaanse president Theodore Roosevelt, ‘letter concerning immigration’, 1906

Ellis Island

1907 vestigde een record in de Amerikaanse geschiedenis dat bijna 90 jaar zou standhouden: dat jaar kwamen er 1.285.349 immigranten aan in de VS, wat meer was dan in welk jaar dan ook in de twee eeuwen tussen de Jamestown Settlement en de Oorlog van 1812.

De federale overheid had in 1890 het immigratiebeleid overgenomen van de individuele staten en had op Ellis Island in de haven van New York een registratiecentrum voor nieuwe migranten ingericht. Dit brandde af, maar op 17 december 1900 werd een nieuw, brandveilig centrum geopend, dat die eerste dag door 2.251 mensen werd betreden. De toevloed zou lang aanhouden. Grote aantallen mensen arriveerden vanuit Zuid- en Oost-Europa, op de vlucht voor armoede, oorlog, schaarste of vervolging (onder meer voor pogroms tegen Joden in het Russische Rijk).

Deze foto toont kinderen die op Ellis Island een medisch routineonderzoek ondergaan. Controles op ziektes – ademhalingsproblemen, vlektyfus, schimmelinfecties en mentale handicaps – vormde een centraal onderdeel van het toelatingsproces. Zij die ziek werden bevonden, werden ofwel ter plekke behandeld ofwel teruggestuurd.

Ellis Island bleef tot aan de sluiting in 1954 Amerika's grenspost, maar gaandeweg groeide het anti-immigratiesentiment. In 1921 en 1924 nam de federale overheid wetten aan die de migrantenaantallen beperkten – aldus werd het deksel op de grote Amerikaanse smeltkroes dichtgeslagen.

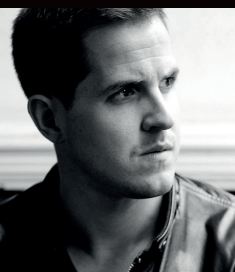

BAGGAGE
EXAMINED
HERE

ICONISCHE MOMENTEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE FOTOGRAFIE INGEKLEURD

Dit boek omspannt een periode van meer dan honderd jaar wereldgeschiedenis, van koningin Victoria tot de Amerikaanse Burgeroorlog, van de spion Mata Hari tot de moord op president Kennedy. Het toont de opkomst en ondergang van wereldrijken, mijlpalen van wetenschap, industrie en kunst, oorlogstragedies en vredestichters. Kortom: de levens van mannen en vrouwen die de geschiedenis hebben gevormd.

De tijd in kleur is een samenwerking tussen een getalenteerde Braziliaanse kunstenares en een vooraanstaande Britse historicus. Tweehonderd door Marina Amaral minutieus ingekleurde beelden brengen het verleden realistisch dichtbij. Dan Jones voorziet elke foto van een mini-essay dat de foto in zijn context en in de tijd plaatst. Samen bieden ze een prachtig en uniek perspectief op de geschiedenis.

DAN JONES (1981) is een Britse talentvolle historicus, journalist, tv-presentator en schrijver. Hij schreef zeven boeken, waaronder *The Plantagenets*, dat bewerkt werd tot televisieserie, en *The Templars*, dat in 2019 in Nederlandse vertaling verschijnt. **MARINA AMARAL** (1994) is een Braziliaanse kunstenares, die op een historisch verantwoorde manier zwart-witfoto's pixel voor pixel inkleurt.

Uitgeverij Omniboek

WWW.OMNIBOEK.NL

ISBN 9789401914352 NUR 370

9 789401 914352